

Adéla Skoupá

**Cati Coe, Rachel R. Reynolds, Deborah A. Boehm,
Julia M. Hess, Heather Rae-Espinoza (eds.):
*Everyday Ruptures: Children, Youth and Migration
in Global Perspective***

Nashville: Vanderbilt University Press. 2011. 240 s.
ISBN 978-0826517487.

Kniha *Everyday Ruptures: Children, Youth, and Migration in Global Perspective* (*Každodennost změn: Děti, mládež a migrace z globální perspektivy*), editovaná šesti antropoložkami z šesti amerických univerzit, slibuje plnohodnotný a osvěžující příspěvek do studií migrace už jen proto, že se zaměřuje na skupinu, kterou výzkumníci ve svých pracích nezdávka podceňují – děti a mládež. Publikace je plodem workshopu vedeného v roce 2008 pod hlavičkou Wenner-Gren Foundation for Anthropological Research, a jak předesílají editorky hned v úvodu, prvotní obavy z práce na projektu v pětičlenném týmu se brzy rozplynuly, a knihu tak označují za výsledek obohacující a rovnocenné spolupráce. Devět kapitol vycházejících z nedávných výzkumů je organizováno do čtyř tematických částí, které se soustřeďují na různé aspekty migrace, v nichž hrají děti a mladí lidé větší či menší roli.

Knihu otevírá první část „Child Agency/Adult Power“ pojednávající o doménách, v nichž děti prokazují schopnost ovlivňovat sociální procesy (neboli *agency*). Druhá část („Social Reproduction: Family and Kinship across Borders and Generations“) je věnována migraci a příbuzenství a aspektům zachovávání sociálních vazeb navzdory prostorové vzdálenosti; třetí část nazvaná „The Circulation of Affect: Emotion, Children, and Global Flows“ představuje zajímavý exkurs do psychologie dětských migrantů a přizváním této vědy obohacuje pohled na dětskou migraci o emotivní stránku. V poslední části „Status and the State: State Power, Migrant Responses, and Constructions of Childhood“ se dozvídáme o efektech propojení politiky národních států a migrace. Leitmotivem postupujícím celou publikací je (již v názvu titulu uvedená) *každodennost změn* (everyday ruptures). Jen s obtížemi lze termín přeložit tak, aby nevznikl významový posun. Autorky ho vysvětlují jako syntézu dvou ne nezbytně protichůdných dynamik – každodennosti a životní změny vyvolané migrací. Upozorňují tak na to, že každá migrace obsahuje kromě určité formy fragmentace i konstantu každodenního života (s. 13). Ambicí knihy je poukázat na základě zkušenosti dětí zasažených migrací na to, že migrace může představovat nejen nevyhnutelný a charakteristický zlom v životě člověka, ale také v sobě může obsáhnout návaznosti (*continuities*), které umožňují pokračování předchozího sociálního života (s. 5).

V úvodu je předeslán obsah a tematické zaměření jednotlivých kapitol. Autorky děti vnímají jako „tvůrce a bořiče“ (*makers and breakers*, s. 1), tedy aktéry, kteří tvoří sociální změny

neboli zlomy v kontinuitě společnosti. Ve zkoumání této specifické skupiny disponující mocí měnit tedy vidí naději na porozumění procesům sociální změny. Přestože je kategorie dětí nestabilní a podléhá různým kulturním a historickým interpretacím, autorky tuto obtížně uchopitelnou skupinu definují uspokojivě – emicky, jako kategorii lišící se od jiných, jako osoby v procesu „stávání se“, od nichž se očekává vývoj v duchu hodnot dané společnosti (s. 2). Důležitý apel směřují autorky k vědcům opomíjejícím probíhající změnu v pojetí dětství, která se ze západních kultur šíří do celého světa. Na základě konvencí zaměřených na dětská práva se z dětí stává předmět ochrany, ale i samostatně uvažující subjekt. To se logicky odráží i v aspektech migračních procesů, v jejichž centru děti stojí – ať už v pozici samotných migrantů, nebo v pozici motivátorů migrace rodičů. Významným přínosem knihy, který vychází již z jejího tematického zaměření a neměl by být opomenut, je apel autorek na větší koncentraci migračních studií na dětského aktéra, na děti pocházející ze zemí mimo USA a Evropu, na zůstávající (*left behind*) děti migrujících rodičů, na motivy migrace a každodennost.

První část o dvou kapitolách rozklíčovává pomocí dvou výzkumů problematiku dětské schopnosti ovlivňovat migrační procesy (*agency*). Setkáváme se zde s konceptem „nejlepšího zájmu dětí“, proklamovaným lidskoprávními organizacemi, představujícím preferovaný přístup rodičů a organizací k dětem a jejich podílení se na rozhodování. Právě individualitu a subjektivitu tohoto pojetí reflektuje kapitola „Children’s Agency in Family Migration Decision Making in Britain“ od Naomi Tyrrel. Autorka upozorňuje především na procesy označované jako familializace a personalizace rodin (s. 25) – změny rodinného kontextu, v němž se dítě začíná realizovat jako rovnocenný partner v diskusi a v rozhodování. Hranice mezi dětstvím a dospělostí v tomto smyslu ztrácí ostřejší kontury. Tyrrel zkoumá anglické rodiny, které migrovaly v posledních dvou letech z města na venkov, a rozlišuje tři druhy zapojení dítěte do rozhodování o migračním procesu. Jako první z nich vymezuje stav, kdy rodiče bez přizvání dítěte rozhodnou a dítě pouze informují. Druhý typ zapojení dítěte do rozhodování o migraci spočívá v tom, že se rodiče s dítětem poradí. U třetího druhu se již dítě plně podílí na rozhodování o tom, zda se přestěhovat, či ne, a je zapojeno do zvažování výhod a nevýhod migrace. Tyrrel upozorňuje na tření mezi představami institucí a rodičů o dětské míře podílení se na rozhodování (*agency*) a na fakt, že děti si nedostatek *agency* samy neuvědomují.

Julia Meredith Hess přináší v kapitole „For Tibet: Youth, Hip-Hop, and Transforming the Tibetan Global Imaginary“ zajímavý exkurz do tématu tibetského hip-hopu jakožto symbolu propojení zlomů s návaznostmi. Přichází s konceptem návaznosti jevící se jako zlom, kdy na základě analýzy textů mladého tibetského rapera Tenzina Norgaye žijícího v diaspoře v USA označila tento typ jednání (*agency*) jako novou estetiku využívanou k zarámování tradičních idejí, které cirkulují transnacionální generací (s. 58). Dává do souvislosti buddhistický koncept karmy jakožto základu etiky a morálky Tibetanů žijících po celém světě a historický kontext spojený s obsazením Tibetu se způsoby, jakými vyjadřuje mládež revoltu a *agency*. Pomocí rapové hudby komunikuje mladá generace ideovou strukturu (*ideoscape*) tibetského národa a pro starší generaci tak platí, že obsah světlí formu – rap kvůli národnímu poselství či karmické ideologii přijímají. Autorka tak představuje specifický typ jednání a vlivu mládeže (*agency*) a odhaluje jeho mnohvrstevnatost v kontextu migrace. Kapitola přináší důkaz o tom, že *agency* nefunguje pouze ve smyslu odporu ke kulturním normám

nebo jako kreativita generující nové sémiotické oblasti, ale může zároveň zvětšovat a konzervovat stávající stav.

Ve druhém oddíle knihy jsou představeny dva výzkumy, které poukazují na to, jak globální kapitalismus restrukturuje sociální reprodukci (s. 10), a na lokální porozumění příbuzenským přeshraničním vazbám. Kapitoly teoreticky podírají Bourdieuho koncepty *habitu* a *doxa* spočívající v přesvědčení, že individua jsou součástmi externích struktur, které internalizují a reprodukují. Právě účast dětí na kulturním a sociálním životě představuje v knize naději na porozumění vzniku kulturních změn a návazností. Kapitola „Transnational Fosterage: The Novel Care Arrangements between Guinean Caregivers and Ivorian and Liberian Children Fleeing War“ od Susan Shepler je založena na důkladném a precizním výzkumu, který byl původně uskutečněn na objednávku společnosti UNICEF. V hledáčku autorčina zájmu jsou děti jakožto uprchlíci před válkou ve své zemi (většinou Pobřeží slonoviny), kterých se nezištně a spontánně ujaly guinejské rodiny. Antropoložka se svými dvěma pomocnicemi provedla celkem 120 rozhovorů s dětmi a jejich opatrovníky tři roky po tom, co se jich ujali. Na základě zájmu o koncept mezinárodních lidských práv a požadavku na institucionální regulaci osamocených dětí autorka objevuje unikátní opatrovnický systém, který v Africe funguje. Konstrukt příbuzenství zde nutně neobsahuje biologické vazby a je založen spíše na emocích, tudíž se uprchlých dětí přirozeně velmi brzy ujali pěstouni, a nebylo tak třeba zavádět institucionální opatření. Došlo tak k jistému zneviditelnění uprchlické populace absorpcí do příbuzenského systému, což je zásadní zjištění. Autorka dokázala, že antropologické studium příbuzenství zdaleka není uzavřenou kapitolou a že jeho výsledky dokonce mohou být velmi užitečné v praxi. Poukázala na funkční způsob migrací vyvolané resocializace v Guineji, která vytváří rodinnou kolektivitu a spokojenost, přestože se nám jeví jako zlom. Výsledky výzkumu upozorňují na ambivalenci mezinárodního rámce lidských práv v oblasti řešení místních krizí.

Kapitola „Modes of Transnational Relatedness: Caribbean Migrants' Networks of Child-care and Ritual Kinship“ od Maarit Forde nás přenáší do prostředí, kde jsou transnacionální vztahy běžnou záležitostí a vyskytují se zde také specifické praktiky delegace péče o děti migrantů (*child shifting*) a příbuzenské konstrukce spojené s církví – tzv. rituální rodiny, jejichž členy nespojuje pokrevní vazba, ale sny, víze, distribuce a reciprocita, a které generují prakticky identické vztahy. Autorka tedy věnuje pozornost flexibilitě a programové selektivitě transnacionálního příbuzenství (s. 84). S každodenními zlomy se členové karibských společenství vypořádávají transferem předmětů a darů určených především dětem jakožto výrazem reciprocity vycházející z náboženské povinnosti a ze vztahu s lidmi a duchy. Rodinné vztahy jsou tak redukovány na reciproční výměnu, dárky a remitence. Forde tak nabízí zajímavý pohled na příbuzenství v kontextu migrace. Jednak svým výzkumem poukázala na specifika karibského příbuzenství přesahujícího pokrevní vazby a zároveň upozornila na velmi důležitou roli posvátna a rituálu v tomto příbuzenství a v migračních procesech.

Část „The Circulation of Affect: Emotion, Children, and Global Flows“ a její dvě kapitoly poskytuje odbočení k psychologickým aspektům migrace – k emocionálním výrazům, které jdou ruku v ruce s migrací. Cati Coe ve své kapitole „How Children Feel about Their Parents' Migration: A History of the Reciprocity of Care in Ghana“ upozorňuje, že výzkumníci věnují málo pozornosti tomu, jak se děti migrujících rodičů cítí. Dává do kontextu

příchod kapitalismu a ekonomicko-historické souvislosti s aktuálním přístupem k dětem v Ghaně, aby zdůraznila napětí, které tam uvnitř transnacionálních rodin panuje. Časté jsou v Ghaně migrace za prací do USA, jejichž důsledkem je ponechání dětí v péči rodinných příslušníků v rodné zemi. Rodiče opouští děti paradoxně proto, aby jim zajistili finanční zabezpečení, a sobě tak oddanost dětí ve stáří, tedy jistou formu reciprocity, která v tamních vztazích hraje důležitou roli. Výzkum prováděla antropoložka pomocí rozhovorů, focus groups a zúčastněného pozorování v Ghaně a USA. Ve většině případů děti strádaly, stěžovaly si na nedostatečné materiální zabezpečení – přestože jim rodiče posílali remitence a umožnili jim tak například bydlet s druhým rodičem v samostatném domě. Mezi rodiči a dětmi však panovalo napětí. Coe nabízí komplexní, ale poněkud komplikovaný text, který poukazuje na potřebu zkoumání transnacionálních vztahů z hlediska jejich vyjednávání v čase. Ukazuje, že i přes napětí a emotivní ztráty dětí způsobené migrací rodičů mohou být rodinné cíle zachovány a dosaženy.

Kapitola „The Children of Émigrés in Ecuador: Narratives of Cultural Reproduction and Emotion in Transnational Social Fields“ autorky Heather Rae-Espinoza se z psychologicko-antropologického hlediska zaměřuje na to, jak se efekty migrace proplétají kulturními hodnotami a zkušenostmi zůstavších (*left behind*) dětí migrujících rodičů, a dokazuje tak, že ačkoli mohou být motivy migrace velmi podobné, jedním z aspektů migrace, který je individuální, jsou prožitky zůstavších. Předmětem zájmu jsou změny formy péče, v jejichž důsledku vznikají specifické strategie vnitřního vyjednávání, kterými se děti migrantů přizpůsobují emigraci rodičů. Výzkum v Ekvádoru ukázal, že většina dětí od šesti do dvanácti let je schopna situaci normalizovat. Hodnotné však pro výzkumnici byly případy, kdy děti unikátním způsobem selektivně internalizovaly existující kulturní vzorce, aby se vypořádaly s vlastní psychodynamickou nevyrovnaností. Čtyři z dětí se psychologicky adaptovaly na základě porozumění nastalým situacím – dvě z dívek uzpůsobily své chování jiné věkové kategorii, aby dokázaly, že do ní spadají, a dosáhly svých psychických potřeb – být s rodiči. Jiný případ představuje chlapce, jehož babička kvůli emotivnímu vypětí způsobenému odchodem své dcery – chlapcovy matky – nedokázala situaci normalizovat. Neumožnila chlapci vytvořit si alternativní reprezentaci svého rodinného života, v důsledku čehož situaci, ve které se nachází, intelektualizoval. Od myšlenek na matku separoval emoce, aby přešel dalším emotivně vypjatým situacím. Rae-Espinoza ukazuje cesty, kterými děti reprodukují kulturní hodnoty v situaci, kdy čelí zlomu, aby nastolily rovnováhu a vyhnuly se kognitivní disonanci, tedy rozporu mezi vlastními postoji a skutečností. Kapitola reprezentující spojení psychologie s antropologií je velmi osvěžujícím podnětem, protože díky zaměření na emotivní stránku migrace dokazuje, že děti nejsou pouze pasivními oběťmi migrace, ale aktivními účastníky transnacionálních vztahů. S absencí rodiče se jsou schopny samy vyrovnat ať už za pomoci dodávky materiálních předmětů zprostředkovávajících kontakt s rodičem, nebo předefinováním rodinných rolí a vytvořením vlastních vysvětlení, které jim poskytují bezpečí.

V závěru knihy nezapomněly autorky na téma role státu a jeho institucí, které musí obsahovat každá diskuse o migraci (s. 16). Státy programově vytváří přístup k migrantům, který vzniká na základě kategorizace a produkce určité rétoriky. Hammann a Zúñiga otevírají v kapitole „Schooling and the Everyday Ruptures: Transnational Children Encounter in the United States and Mexico“ problematiku budování národa skrz instituci školy a její

vnímání jako enkulturativní instituce, se kterou se ve svém každodenním životě potýkají transnacionální studenti z obou zemí. Politická realita opět naráží na realitu sociální a vzniká tření. Přestože se studenti mohou identifikovat s oběma národními státy a často také preferují identifikaci se státem původu rodičů, školní instituce studenty aktivně tlačí do pozice, kdy se musí identifikovat pouze s jednou ze zemí, aby překonali zlomy vzniklé migrací. Přínos textu tkví už jen v tom, že se v něm autoři dotýkají palčivé problematiky školství, které jakožto státní a nacionalistická instituce není na transnacionalismus připraveno a nenachází pro něj pochopení.

Deborah A. Boehm poukazuje v kapitole „Here/Not Here: Contingent Citizenship and Transnational Mexican Children“ na ambivalenci některých případů státního občanství. Rozsáhlý multi-sided etnografický výzkum na různých místech ve Spojených státech a Mexiku zaměřený na děti migrantů s problematickým státním občanstvím upozorňuje především na krátkozrakost státních politik, které vnímají migranty a cizince buď jako nepředvídatelné živelné jednotlivce, nebo jako jednodílnou nebezpečnou vlnu, a neberou již v potaz důležitost příbuzenských struktur, které za migrací stojí. Zaměřuje se na dva typy občanství, které mohou děti nabýt, a označuje je buď jako *cizí občany: zde a přitom jinde* (Alien Citizens: Here/Not Here) – tedy děti s americkým občanstvím žijící v Mexiku –, nebo jako *občany cizince: jinde a přitom tady* (Citizen Aliens: Not Here/Here) –, čímž míní děti žijící v USA bez patřičného povolení. Navzdory dlouhodobému životu v komunitách se děti potýkají s tím, že do nich podle zákona nepatří, a žijí tak uvnitř nejistoty a vyloučení, které může eskalovat deportací do země původu rodičů. Ta může být pro děti zcela cizí, přestože do ní legálně patří. Autorka tak poodhaluje problematiku plošného přístupu politik národních států k migrantům, jejichž zkušenosti tyto politiky formují a ovlivňují bez ohledu na individualitu jednotlivců.

V poslední kapitole „The Transnationally Affected: Spanish State Policies and the Life-Course Events of Families in North Africa“ představuje Núria Empez Vidal opět nesoulad mezi skutečnými sociálními poměry a nastavením politiky migrace. Zavádí nás do unikátní situace, v níž si mladí chlapci z Maroka ve věku 13–18 let z vlastní iniciativy vybírají možnost migrace jakožto příležitost pomoci rodině a zvýšit svůj sociální status. Legálně se však ve Španělsku museli nechat uznat jako osamocené děti, přestože udržovali trvalé a pevné transnacionální vztahy. Jejich migrace skýtala mnohá úskalí – někteří po cestě do Španělska zemřeli, z jiných se po příjezdu stali bezdomovci nebo squatterři nebo byli deportováni zpět do Maroka. Španělská státní politika v dodržování zákonů na ochranu dětí v tomto případě dětské migrace většinou selhává. Kapitola poukazuje na specifický případ, v němž je dětská motivace migrovat tak silná, že zasahuje do politiky zemí i životů rodin ve vysílajících zemích.

Přestože publikace obsahuje devět různých výzkumů, její teorie je logicky a smysluplně provázána a některé kapitoly odkazují namísto zdlouhavých definic na jiná místa v knize, což působí konzistentním dojmem. Kniha představuje hodnotný soubor dat pocházejících z kvalitativních výzkumů, která jsou navíc velmi aktuální, což může přispět k podnětné diskusi na téma dětské migrace. Prezentuje problematiku dětí, rodin a migrace z mnoha úhlů pohledu, včetně zapojení psychologie a emotivní stránky, a přináší zajímavá svědectví o metodách, s jejichž pomocí se tito aktéři vyrovnávají se sociálními změnami způsobenými

migrací a které zapojují do každodennosti. Přístupuje k dětem jako aktivním účastníkům migrace, nikoliv jako k jejím pasivním doplňkům, což otevírá další možnosti zkoumání. Hlavním přínosem knihy je tak poskytnutí zajímavých témat týkajících se dětské migrace, která, ačkoli sesbírána z různých koutů světa, mohou být inspirativní i pro tuzemské čtenáře. Poukazují totiž na dynamiku současných rodinných vztahů, na měnící se roli dítěte v rodině a na povahu dětského *agency*. Právě zkoumání migračních procesů odhaluje nesoulad mezi institucionálními představami o dětském *agency* a představami samotných rodin a jedinců.